

Kronika

STO LAT ROZWOJU POLSKIEJ WSI. INTERDYSCYPLINARNY DIALOG MIĘDZYPOKOLENIOWY

W dniach 10 i 11 października 2019 roku w Warszawie miała miejsce konferencja naukowa *Sto lat rozwoju polskiej wsi. Interdyscyplinarny dialog międzypokoleniowy*¹. Podsumowywała ona dwa projekty IRWiR PAN dotyczące stulecia rozwoju polskiej wsi: projekt w ramach programu *Dialog* (finansowany przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego) zrealizowany przy współpracy z Głównym Urzędem Statystycznym² oraz *Sto lat mojego gospodarstwa* zrealizowany we współpracy z Polskim Wydawnictwem Rolniczym³. Przedmiotem analiz w obydwu projektach były przemiany polskiej wsi, jakie miały miejsce w latach 1918-2018. Impulsem przedsięwzięcia analiz była rocznica stulecia odzyskania przez Polskę niepodległości.

Konferencję otworzyła i powitała gości Dyrektor IRWiR PAN **dr hab. Monika Stanny**. W części inauguracyjnej głos zabrały również: Pani **Halina Szymańska** – Kancelaria Prezydenta RP, Pani **Monika Rzepecka** – Dyrektor Generalna w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Pani **Beata Pukas-Turek** reprezentująca Departament Nauki w Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Pierwszy dzień nawiązywał do konferencji z ubiegłego roku pt. *Ciągłość i zmiana. Sto lat rozwoju polskiej wsi*. Mimo podobnej struktury problemowej nie była jednak jej powtórzeniem, a dopełnieniem. Ubiegłoroczna koncentrowała się na „ciągłości i zmianie”, tegoroczna na „dialogu międzypokoleniowym”, bowiem oddając głos przede wszystkim badaczom młodego pokolenia, wskazywała na pokoleniowe zróżnicowanie postrzegania zmian. Na pierwszy dzień konferencji składały się cztery sesje: *Wiejskie społeczności*, *Wiejska kultura*, *Wiejska gospodarka* i *Wiejska przestrzeń*. Referentami byli głównie badacze spoza zespołu realizującego projekt, co zachęcało do dyskusji metodologicznej.

¹ Pierwsza konferencja pt. *Sto lat rozwoju polskiej wsi. Ciągłość i zmiana* podsumowująca ten projekt odbyła się 5 i 6 grudnia 2018 roku.

² Projekt: *Ciągłość i zmiana – sto lat rozwoju wsi i rolnictwa Polski. Współpraca interdyscyplinarna nauk humanistycznych i społecznych na rzecz dialogu środowiskowego*, kierownik dr hab. Monika Stanny.

³ Kierownikiem projektu była dr Sylwia Michalska.

Pierwszą sesję *Spoleczności wiejskie*, moderowaną przez **prof. dr hab. Marię Halamską**, wypełniły trzy wystąpienia. Referat główny *Spoleczności wiejskie: zróżnicowane reakcje na zmiany społeczne w przestrzeni wiejskiej* przedstawiła **dr hab. Hanna Podedworna** (Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej). **Dr hab. Monika Stanny** i **mgr Dominika Zwęglińska-Gałecka** (IRWiR PAN) w referacie *Ile nas do pieczenia chleba? O zmianach struktur demograficzno-społecznych* skoncentrowały się na zmianach demografii i społecznego wiejskiej populacji. Sesję zakończył referat **dr Eweliny Szpak** (UW) pt. *Polska wieś w tyglu zmian – przemiany społeczne i mentalne na wsi polskiej po 1945 roku*.

Druga sesja poświęcona była wiejskiej kulturze. Tej sesji przewodniczyła **prof. dr hab. Izabella Bukraba-Rylska**. Uczestniczyli w niej: **prof. dr hab. Roch Sulima** (em. prof. UW) z wprowadzającym referatem *Kultura wsi – co się wylania?*, **dr Katarzyna Chmielewska** (IBL PAN) z wystąpieniem *Awans chłopów – portret podwójny* oraz **dr Karol Krajewski** (Narodowy Instytut Kultury i Dziedzictwa Wsi) – *Kultura kulinarna wsi – pomiędzy dworem a karczmą*. Prezentujący przedstawili rozważania na temat czynników formujących współczesną kulturę wsi i kulturę ludową. Analizom poddano także kierunki i etapy przemian społeczno-kulturowych na polskiej wsi.

Kolejna sesja dotyczyła wiejskiej gospodarki. Referat wprowadzający pt. *Reformy i zmiany instytucjonalne w rolnictwie Polski Ludowej* zaprezentował **prof. dr hab. Janusz Kaliński** (em. prof. SGH). Po nim wystąpili **Tomasz Zdziebkowski** (Prezes Top Farms) z referatem *Od gospodarstwa państwowego do wielkotowarowego gospodarstwa prywatnego*, **dr Małgorzata Sztoldman** (ARiMR) – *25 lat wsparcia rozwoju polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich przez ARiMR* oraz **prof. dr hab. Andrzej Czyżewski** (UZ) i **mgr Łukasz Kryszak** (UEP) – *Kwestia agrarna czy kwestia wiejska? Problemy rozwoju współczesnej wsi*. Sesji przewodniczył **prof. dr hab. Jerzy Wilkin**. Wypowiedzi koncentrowały się wokół kierunków i zmian strukturalnych zachodzących współcześnie w wiejskiej gospodarce w kontekście procesów i zjawisk dokonujących się lokalnie i regionalnie w Polsce, w Unii Europejskiej i na świecie. Próbowano określić aktualne obszary problemowe w rozwoju wsi i rolnictwa w Polsce, jak również zidentyfikować wybrane instrumenty polityki rolnej i strukturalnej służące ich rozwiązywaniu.

Ostatnia sesja pierwszego dnia poświęcona była wiejskiej przestrzeni. Tej części obrad przewodniczyła **dr hab. Monika Stanny**. **Dr hab. Marcin Wójcik** (UŁ) w prezentacji *Człowiek i przestrzeń. Przemiany podstaw teoretyczno-metodologicznych w geografii wsi* przedstawił współczesną zmianę paradygmatu swojej dyscypliny, za czym idzie zmiana postrzeganych problemów. Z kolei **dr hab. Przemysław Śleszyński** (IGiPZK PAN) przedstawił *Stan i wyzwania planowania przestrzennego na obszarach wiejskich Polski*, wskazując na domagający się zmiany ekstensywne sposoby planowanego zagospodarowania wiejskiej przestrzeni. Obydwaj referenci przedstawili dwa wymiary zjawisk: przeszłość pokazującą uwarunkowania i stan rozwoju wiejskiej przestrzeni oraz przyszłość wskazującą wyzwania i kierunki przemian.

Obrady drugiego dnia, odbywające się w Centralnej Bibliotece Rolniczej, nawiązywały do drugiego, współrealizowanego przez IRWiR projektu „stuletniego”: pamiątkarskiego konkursu *Sto lat mojego gospodarstwa*. Składał on się z dwóch części: sesji *Dokumenty osobiste jako źródło... czy tylko wiedzy: ich nowe formy i możliwości wykorzystania* oraz wernisażu wystawy *Dokumenty osobiste jako źródło wiedzy o wsi*.

Pierwszą część tego dnia – sesję naukową – prowadziła **dr Sylwia Michalska**. Złożyły się na nią następujące referaty: **dr. Wojciecha Dolińskiego** (UWr) *Wybrane problemy metody pamiętnikarskiej – pamięć, refleksja, zapis*, **prof. dr hab. Barbary Fatygi** (UW) – *Awans i tradycja nie stoją w jednym domu*, **dr. hab. Pawła Kubickiego** (SGH) – *Pamiętniki chłopów w zbiorach Instytutu Gospodarstwa Społecznego* i **dr hab. Danuty Zalewskiej** (UWr) – *Doświadczenie zmiany społeczno-kulturowej w narracjach biograficznych różnych kategorii pokoleniowych mieszkańców wsi*. Wystąpienia referentów dotyczyły zarówno teoretycznych i metodologicznych uwarunkowań przydatności pamiętników jako podstawy źródłowej do opisu dokonujących się przemian na wsi, jak i tego, że stanowią one niezastąpione (często uzupełniające) źródło do analizowania zjawisk z zakresu kultury czy życia rodzinnego i społecznego.

Druga część tego dnia nawiązywała wprost do konkursu pamiętnikarskiego *Sto lat mojego gospodarstwa*: pokazano na niej fotografie zamieszczone przez pamiętnikarzy w opracowaniach przygotowanych na konkurs. O wystawie opowiedzieli jej organizatorzy: **Andrzej Bieńkowski**, wicedyrektor Centralnej Biblioteki Rolniczej, **dr Adam Koziół** – Prezes Polskiego Wydawnictwa Rolniczego i **dr Sylwia Michalska** (IRWiR PAN), pomysłodawczyni wystawy. Na wystawę złożyło się kilkadziesiąt fotografii opatrzone fragmentami pamiętników nadesłanych na konkurs. Materiały pamiętnikarskie ilustrowane fotografiami stanowią zapis przemian zachodzących w gospodarstwach rolnych i na wsiach z perspektywy jej mieszkańców – najważniejszych aktorów przemian społecznych, gospodarczych i przestrzennych dokonujących się na obszarach wiejskich. Wystawa stanowiła ważne uzupełnienie analiz, zaprezentowanych pierwszego dnia konferencji, ale przede wszystkim dopełnienie rozważań metody biograficznej i jej poszerzenia się o nowy typ dokumentu: fotografie.

Jak podkreśliła **prof. dr hab. Maria Halamska** w podsumowaniu pierwszego dnia obrad pierwszoplanowym „bohaterem” analiz podejmowanych prezentowanych podczas tej (ale i ubiegłorocznej) konferencji był czas. Przede wszystkim czas społeczny, określany przez sekwencje zjawisk i częstotliwość ich występowania. Na podstawie ich nasilenia można wydzielić w stuletnim okresie „okresy gorące”, kiedy zmiany się kumulują i mają wyrazisty charakter oraz „okresy zimne”, kiedy zmiany zachodzą wolno, niezauważalnie. 100 lat to długi okres. Na osi czasu pojawiają się różne cezury, co wynika z natury czasu. Najogólniej czas podzielić można na czas konwencjonalny, zewnętrzny wobec zjawisk, oraz czas społeczny. Na konwencjonalnej osi zarówno w monografii *Ciągłość i zmiana. Sto lat rozwoju polskiej wsi* (Warszawa, 2019, IRWiR PAN, Wyd. Nauk. Scholar), jak i podczas konferencyjnych omówień prezentowano podział na „czas ekonomiczno-społeczny” oraz „społeczno-polityczny”. Ich cezury nie pokrywają się. A przecież każde zjawisko, każdy proces ma jeszcze swój własny czas, swój własny rytm. Swój czas, jego własną percepcję mają także badający. Na podstawie wygłoszonych referatów – kontynuowała prof. Halamska – można wyodrębnić charakterystyki głównych okresów ostatniego stulecia:

- okres II RP, który jest przedmiotem fascynacji i odkrywania jej na nowo, głównie zalet, często bez konfrontacji z jej ułomnościami;
- okres II wojny jest często omijany/pomijany, ale czy tylko z braku źródeł? Do opisu pewnych problemów istnieją lub pojawiają się źródła, ale problematyka nie jest podejmowana – należy zadać pytanie, czy dzieje się tak, ponieważ jako badacze dalej wolimy „śnić tę rewolucję?”;

- okres PRL, ważny i trwający prawie pół wieku, okres często banalizowany, zbywany uproszczonymi epitetami, a jak pokazały to niektóre referaty, okres bardzo „gorący”, w którym nastąpiło przejście z fazy preindustrialnej do fazy industrialnej. To także czas wielu zmian, które przygotowały przejście do fazy postindustrialnej, a należy podkreślić, że w każdej z tych faz wieś zajmuje inne miejsce w społeczeństwie;
- okres III RP to nie zawsze doceniany okres, na ogół traktowany jako „współczesność”. Ale pamiętać trzeba, że stanowi on aż trzecią część czasu omawianego stulecia i czas bardzo złożonych procesów przejścia „od realnego socjalizmu do kapitalistycznej normalności”.

Pierwszą, ubiegłoroczną konferencję wypełniły wystąpienia badaczy realizujących projekt, który wyznaczał im ramy metodologiczne⁴. Ta zorganizowana została jako swoiste echo środowiska „ruralistycznego” na tamto wydarzenie. Ta reakcja z wielu ośrodków świadczy o znaczeniu tej problematyki⁵. Ogromnie wzbogaciła ona cały projekt, ponieważ wystąpienia wyłamały się z tej narzuconej przez projekt wspólności (ram tematycznych i metodologicznych), przez co wniosła nowe problemy, przede wszystkim te dotyczące świadomości (wystąpienia **dr Eweliny Szpak**, **prof. dr. hab. Rocha Sulimy**, **dr Katarzyny Chmielewskiej**), te, w których nacisk położono na okres PRL, opisując dokonujące się przemiany instytucjonalne (referat **prof. dr. hab. Janusza Kalińskiego**) oraz te obrazujące ważne fragmenty procesu przemian postkomunistycznych (wystąpienie Prezesa Top Farms – **Tomasza Zdziebkowskiego**). W referatach pojawiły się także nowe metody analizy, co uświadamia wykluczanie się nowych paradygmatów zmian, które powstają pod wpływem globalizacji oraz zmian środowiskowych i klimatycznych. Zwrócono również uwagę na nowe procesy pojawiające się w ostatnim okresie analizowanego stulecia i dopiero stopniowo stające się przedmiotem studiów nad obszarami wiejskimi w Polsce (m.in. gentryfikacja wsi). Ubiegłoroczne opracowania były bardziej jednorodne, co wynikało z ich sprawozdawczego charakteru badań prowadzonych przez badaczy współtworzących projekt *Ciągłość i zmiana. Sto lat rozwoju polskiej wsi*. Natomiast tegoroczne są bardziej „rozwichrzone”, trudno je zamknąć w ramach z góry narzuconych, a wynika to z otwarcia nowych wątków tematycznych, identyfikacji nowych problemów wpisujących się w tematykę rozwoju obszarów wiejskich i przemian polskiej wsi, podejmowanych przez nową generację badaczy.

Mgr Dominika Zwęglińska-Galecka

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 13.12.2019.

⁴ W efekcie tego projektu powstały i zostały opublikowane: monografia *Ciągłość i zmiana. Sto lat rozwoju polskiej wsi* pod red. Marii Halamskiej, Moniki Stanny, Jerzego Wilkina; album *Patrząc na wieś. Sto lat polskiej wsi* pod red. Andrzeja Rosnera, Ruty Śpiewak i Edyty Kozdroń; *Sto lat mojego gospodarstwa. Pamiętniki mieszkańców wsi* opracowane przez Sylwię Michalską, Marię Halamską i Marka Kłodzińskiego; *Sto lat władzy lokalnej na polskiej wsi 1918-2018* Andrzeja Piaseckiego i Arkadiusza Ptaka; monografia *Przybyszew – stulecie przemian polskiej wsi* Marka Kłodzińskiego oraz *Sto lat rozwoju polskiej wsi. Przegląd bibliograficzny* opracowane przez Monikę Stanny, Beatę Górczyńską, Małgorzatę Gelo-Kluczyńską.

⁵ Na konferencję napłynęło kilkadziesiąt propozycji wystąpień/referatów. Nie wszystkie mogły zostać zaprezentowane w czasie konferencji. Po przejściu procedury recenzyjnej zostaną one opublikowane w 2020 roku w III tomie monografii oraz w numerze 4 kwartalnika „Wieś i Rolnictwo” w 2019 roku.